

Anja Naglič

»K filozofiji fotografije« Viléma Flusserja

FOTOGRAFIJA JE »Z APARATI USTVARJENA IN DISTRIBUIRANA, LETAKU PODOBNA PODOBA«, APARAT JE »IGRAČA, KI SIMULIRA MIŠLJENJE«, FOTOGRAF JE »ČLOVEK, KI SE TRUDI POSTAVITI V PODOBO INFORMACIJE, KI V PROGRAMU FOTOAPARATA NISO PREDVIDENE«, INFORMACIJA JE »NEPRIČAKOVANA KOMBINACIJA ELEMENTOV« – TO JE NEKAJ DEFINICIJ IZ LEKSIKONA POJMOV, S KATERIM SE KONČA DOBRIH 90 STRANI OBSEGAJOČA KNJIŽICA *K FILOZOFIJI FOTOGRAFIJE (FÜR EINE PHILOSOPHIE DER FOTOGRAFIE)* VILÉMA FLUSSERJA. V NEMŠKEM IZVIRNIKU JE BILO DELO PRVIČ OBJAVLJENO LETA 1983, SLOVENSKI PREVOD PA STA PRED NEKAJ MESECI IZDALA ZSKZ (IZDAJATELJ REVIEJE *FOTOGRAFIJA* – OSREDNJE SLOVENSKE STROKOVNE PERIODIČNE PUBLIKACIJE O FOTOGRAFIJI) IN DRUŠTVO ZA OŽIVLJANJE ZGODBE 2 KOLUTA.

Esej *K filozofiji fotografije*, ki je postal prava uspešnica (v nemščini so ga že desetkrat ponatisnili, preveden pa je v več kot dvajset jezikov), sodi med temeljna besedila s področja teorije fotografije, a obenem – kot bomo pokazali v nadaljevanju – pomeni več kot zgolj prispevek k tej teoriji. Po knjigah *Camera lucida: zapiski o fotografiji* (1992) Rolanda Barthesa, *Rabe fotografije* (1999) Johna Bergerja, *O fotografiji* (2001) Susan Sontag in *Goreč od želje: zasnovanje fotografije* (2010) Geoffreya Batchna smo tako v slovenščini dobili še eno pomembno razpravo o fotografiji, hkrati pa ob *Digitalnem videzu* (Študentska založba, 2000)¹ še eno knjižno izdajo iz obsežnega opusa Viléma Flusserja – tehtnega, vendar v Sloveniji slabo poznane filozofa, ki se je v prvi vrsti posvečal jeziku, komunikaciji, novim medijem in informacijski družbi.

Flusser se je rodil leta 1920 v Pragi, v družini premožnih judovskih intelektualcev. Njegovo življenje so odločilno zaznamovali duhovno in umetniško navdihujoča češka prestolnica 20. in 30. let prejšnjega stoletja; druga svetovna vojna

(v kateri je izgubil celotno najožje sorodstvo in domovino, ob tem pa so se mu zamajala vsa dotedanja trdna vrednostna merila); številne selitve (po nacistični okupaciji Prage je leta 1939 s svojo bodočo ženo emigriral v Veliko Britanijo, naslednje leto pa v Brazilijo, od koder se je leta 1972 zaradi zaostrenih političnih razmer pod vladavino vojaške diktature vrnil v Evropo, se najprej ustalil v Italiji, nato pa v Franciji) in večjezičnost (svoje znanstvene razprave je objavljaval predvsem v nemščini in portugalščini, občasno tudi v angleščini in francoščini, govoril pa je tudi češko). Po maturi je na praški Karlovi univerzi kratek čas študiral filozofijo, po emigraciji pa študij nekaj mesecev nadaljeval na Londonski šoli za ekonomijo. Ko se je preselil v Brazilijo, je bil najprej zaposlen v češkem uvozno-izvoznem podjetju, leta 1959 pa je postal direktor tovarne radijskih sprejemnikov. Ob tem se je ves čas še naprej posvečal filozofiji – sprva kot pisec, pozneje tudi kot predavatelj. Bil je član Brazilskega inštituta za filozofijo v São Paulu; docent, profesor in gostujoči predavatelj (za filozofijo komunikacije in filozofijo znanosti) na številnih visokošolskih ustanovah v Braziliji, ZDA, Franciji in Nemčiji; pisal je za mnoge časopise in revije (*Revista Brasileira de Filosofia*, *O Estado de São Paulo*, *Folha de Sao Paulo*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutschen Zeitung*, *Die Presse*, *European Photography* ...) in bil zelo dejaven pri oblikovanju optimistične in perspektivne brazilske družbe 50. in 60. let (med drugim je bil sodelavec znamenitega saõpaulskega bienala, brazilsko zunanje ministrstvo pa ga je imenovalo za svojega odposlanca za kulturno sodelovanje s Severno Ameriko in Evropo). Umril je leta 1991 v prometni nesreči, ki ga je, ko se je vračal s svojega prvega predavanja v Pragi, doletela nedaleč od češko-nemške meje.

Kot filozof se je formiral ob zelo različnih mislecih in paradigmah; v leta 1975 objavljenem avtobiografskem zapisu *V iskanju pomena* sam pravi, da so njegovo mišljenje določile tri »koordinate« – marksizem; praška šola, dunajski krožek in Wittgenstein; Ortega y Gasset in Nietzsche –, osrednji problem njegovega mišljenja pa je, kot navaja, jezik. Njegovo bogato zapuščino (poleg znanstvenih in publicističnih besedil tudi korespondenco in

posnetke predavanj) hrani Vilém Flusser Archiv, ki ga je leta 1992 ustanovila žena Edith Flusser.

K filozofiji fotografije je prva knjiga, ki jo je Flusser objavil v nemščini. V njej predlaga nov način obravnavanja fotografije: analiza fotografije v njenih estetskih, znanstvenih in političnih vidikih je zanj ključ do raziskovanja sodobne krize kulture ter nove oblike bivanja in družbe, ki v tej krizi nastaja. Flusser pokaže, da preobrat od kulture besedila h kulturi podobe (od linearnosti zgodovine k cirkularnosti magije, od pojmovne sposobnosti k imaginaciji) nastopi hkrati s preobratom od industrijske družbe k postindustrijski, informacijski družbi (od dela k igri, od predmetnega k simbolnemu, od reči k informaciji, od posesti predmetov k programiranju in distribuciji informacij), pokaže pa tudi, da je to spreminjanje mogoče posebej jasno razbrati in opazovati ravno pri fotografiji. Na začetku razprave postavi hipotezo o dveh temeljnih zarezah v človeški kulturi: prva je bila iznajdba linearne pisave, druga iznajdba tehničnih podob, katerih najstarejši predstavnik je analogna fotografija (tej so se pozneje pridružili film, televizijske podobe, video, digitalna fotografija ...). Tehnične podobe so z aparati ustvarjene podobe, ki magično prestrukturirajo našo resničnost; so abstrakcije tretje stopnje, saj abstrahirajo iz besedil, ki abstrahirajo iz tradicionalnih podob, te pa abstrahirajo iz konkretnega sveta. Problematičnost te vrste podob je v tem, da se na videz nahajajo na isti ravni resničnosti kot njihov pomen, zaradi česar vzbujajo vtis, da to, kar na njih vidimo, niso simboli, ki bi jih morali dešifrirati, temveč simptomi sveta, ki jim lahko zaupamo kot lastnim očem. Toda aparati (tudi fotoaparat kot njihov prototip) ustvarjajo zgolj simbole oziroma informacijske predmete, fotografije pa so v stanja stvari zakodirani fotografovi pojmi/nameni in pojmi/nameni, ki so bili programirani v aparat. Z iznajdbo fotografije so začeli vsi kulturni pojavi namesto mehanične strukture privzemati kibernetično strukturo, kot je programirana v aparatih. In kaj je po Flusserju naloga filozofije fotografije? »Filozofija fotografije je nujna zato, da fotografsko prakso ozavešči; to pa je nujno zato, ker se v tej praksi kaže model za svobodo v postindustrijskem kontekstu sploh. Filozofi-

¹ Ta knjiga prinaša izbor Flusserjevih esejev na temo tehniških slik oziroma tehničnih podob (*technische Bilder*), v njej pa najdemo mnoge teze, ki jih avtor razvija tudi v tu obravnavanem eseju. V slovenskem prevodu lahko poleg omenjenih knjig beremo še nekaj krajših, revijalno objavljenih Flusserjevih besedil.

ja fotografije mora razkriti, da na področju avtomatskih, programiranih in programirajočih aparatov ni mesta za človeško svobodo, zato da nazadnje pokaže, kako je za svobodo vendarle mogoče odpreti neki prostor. Naloga filozofije fotografije je, da razmišlja o tej možnosti svobode – in s tem osmislitve – v svetu, ki mu vladajo aparati; da razmišlja o tem, kako je za človeka kljub vsemu mogoče, da življenju ob soočenju z naključno nujnostjo smrti da smisel. Takšna filozofija je nujna, ker je edina oblika revolucije, ki nam je še na voljo.«

Flusser se v tem esaju kaže kot luciden mislec, ki – skoraj dve desetletji pred globalnim razmahom digitalne fotografije in interneta – svari pred nevarnostmi, ki jih prinaša prevlada (tehničnih) podob in aparatov: »Če se bodo v prihodnosti besedila popolnoma podredila podobam, potem je treba računati s splošnim analfabetizmom /.../. Vseposod vidimo, kako so aparati vseh vrst tik pred tem, da naše življenje programirajo v togi avtomatskosti /.../.«

Flusserjevo pisanje zaznamujejo preprosto, skorajda poljuden in širokemu krogu bralstva razumljiv jezik (s skromnim besediščem in varčno rabljeno filozofsko terminologijo) ter redke navedbe citatov in virov (v knjigi *K filozofiji fotografije* se je celo – kot sam opozori – povsem odpovedal tako citatom iz predhodnih del o podobnih temah kakor tudi bibliografiji). Za Flusserja je – bržkone zaradi njegove vpetosti v več kulturnih okolij – obravnavati določeno temo v različnih jezikih pomenilo opazovati jo z različnih vidikov oziroma izhodišč, pri čemer ga je nemalo krat vodila etimologija; v svojih besedilih se je zato izredno rad poigral z dobesednim pomenom in izvorom besed. Nič presenetljivega torej, da imamo pri branju njegovih filozofskih razprav vtis, kot da sploh ne beremo filozofije.

foto © Ralph Hinterkeuser

Kinodvorišče. Letni kino.

Na prepihu.

Med 22. junijem in 14. julijem se Kinodvorovo platno vsak večer preseli na plano.

V atriju Slovenskih železnic. Vhod skozi Dvorano Kinodvora.
V primeru dežja je projekcija filma ob isti uri v Dvorani Kinodvora.

Partner:

Slovenske železnice

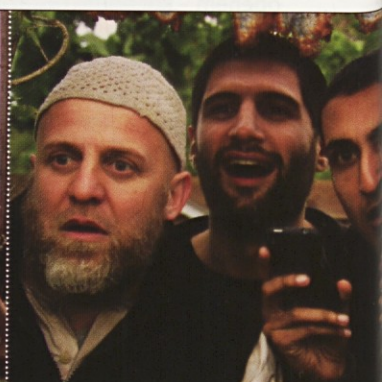
Medijski pokrovitelj:

www.kinodvor.org

Od 22. junija

Na morje! Alamar

Od 30. junija

Štirje levi
Four Lions

Od 7. julija

Na sledi očetu
Winter's Bone

14., 15. in 16. julija

V praznino
Enter the Void